

TØJHUSEMUSEETS SKOLETJENESTE

Undervisningsmateriale til "LIVET I KASTELLET" for 6. klasse og opefter

Til læreren

FORLØBET KASTELLET

Ved besøget vil vi forsøge at få klassen til at identificere sig med en enkelt, hvervet soldat, nemlig tyskeren Heinrich Müller, der var soldat i Det Oldenburgske Regiment, som var indkvarteret i Kastelet i 1764. Vi vil prøve at genkalde os hans hverdag en bestemt dag. De hvervede soldater var det bærende element i den danske hær fra 1660 - 1803. De kom fra mange forskellige europæiske lande, men især fra Tyskland.

1) Video

Vi begynder med at se en video, der handler om Heinrichs dag i Kastelet. Videoen varer 15 minutter. Ideen er, at eleverne skal kunne huske videoens billeder, når de senere går rundt i Kastelet og hører om Heinrich.

2) Rokokojoler, uniformer, fane og våben

Når vi har set videoen, kikker vi på de udstillede våben og uniformer, som er rekonstrueret, så de ser ud nøjagtig sådan som det oldenburgske regiment så ud i 1764. Nogle af eleverne vil komme til at prøve dragterne. Der er også to pigejoler fra tiden.

Man gjorde dengang tjeneste for en konge og ikke for et fædreland - nationalfølelse, som vi kender den i dag, eksisterede ikke dengang. Man søgte at binde soldatens følelser op på troskaben over for fyrsten og på broderskabet i regimentet. Dette gjorde man ved at aflægge ed til fanen. Derfor ser vi også på fanen.

Det er en god ide at tage et almindeligt **kamera eller et videokamera med**, så man kan blive forevigtet i de flotte dragter.

3) Rundt i Kastelet

Bagefter bevæger vi os så rundt på Kastelets terræn for at se, hvor Heinrich gjorde sine pligter - undervejs ser vi slavefængslet, Heinrichs bolig i Artilleristok og en "nutidig" vagtafløsning. Til sidst går vi op på voldkronen, hvor vi har en meget flot udsigt over denne del af København.

UNDERVISNINGSMATERIALET

1) Oversigt og anvendelse.

Undervisningsmaterialet til "LIVET I KASTELLET" for 6. klasse og opefter består af 2 noveller "Feber" og "Undskyld kære Moltke" med tilhørende 2 opgaveark og 2 faktaark samt et ekstra faktaark med overskriften: Enevælde og en tidslinie.

Novellerne skal ses som supplerende brikker til det tidsbillede, eleverne præsenteres for i den øvrige del af undervisningstilbudet. Novellerne kan indgå i forberedelse og/eller efterbehandling i forbindelse med besøget i Kastelet. Novellernes forskellige handlinger udspiller sig i København i 1760'erne og inddrager emner, personer eller steder, der havde betydning dengang.

2) Enevælden – harmonisering og centralisering

I 1764 var kong Frederik 5. landets enevældige monark. Han var næsten ude af stand til at regere personligt, men var omgivet af trofaste og loyale rådgivere. Blandt dem var overhofmesteren, grev Adam Moltke, som vi hører om i novellen: "Undskyld kære Moltke".

Enevælden havde været landets styreform siden 1660.

Samfundet bestod dengang på mange måder af relativt selvstændige lokalsamfund med egen skik og brug. Dette virker overraskende i dag, hvor vi anser en fast statsmagt med ensartede regler som noget naturligt.

Også på det følelsesmæssige plan følte man ikke sin identitet knyttet til det at være en del af et dansk folk - men var i hovedsagen lokalpatriot i sit fællesskab i landsby eller by.

Som et led i styrkelsen af statsmagten og bestræbelsen på at gøre Danmark til en moderne, krigsførende stat, blev der gennemført en stærk centralisering og harmonisering under enevælden. I den røde bygning på Slotsholmen havde en række kolleger til huse. De svarede til en vis grad til vore dages ministerier.

Mål og vægt blev standardiseret mellem de forskellige landsdele, og ved den store matrikel i 1681-88 blev hele landets agerjord målt op, vurderet og takseret, for at skabe et klart grundlag for beskatningen.

I 1683 blev den første samlede lov for hele Danmark udstedt - Christian den 5.'s Danske Lov.

De regionale forskelle blev på mange måder ved med at bestå, fx var det først i forbindelse med udbygningen af jernbanenettet i slutningen af 1800-tallet, at Danmark blev samlet i een tidszone.

3) København som fæstning og de hvervede soldater

København, rigets hovedstad, var stærkt præget af militærets tilstedeværelse. Byen var en fæstning, omgivet af høje volde og under konstant bevogtning. Lang voldene var der møller, så byen kunne klare en belejringsituation - den sidste af Københavns voldmøller står i dag i Kastellet. I dag har vi meget glæde af de gamle voldanlæg, fordi de er blevet til parker, der strækker sig fra Kastellet over Østre Anlæg, Ørstedsparken og Tivoli. Voldgravene er blevet til søer i de nuværende parker.

I 1700-tallet var Danmark en af de mest oprustede stater i Europa i forhold til sit befolkningstal. De hvervede soldater, der var af blandet europæisk herkomst, var ryggraden i hæren. Dengang havde man ikke nationalfølelse som i dag, så der var ikke noget problem at slå for en "fremmed" magt. I dag er der ligeledes forskellige etniske grupper, som lever og arbejder i Danmark. I forbindelse med dette undervisningsforløb kunne man tage en snak med eleverne om dette og dermed trække tråde op til nutiden. De hvervede soldater skrev kontrakt for 8 år ad gangen. Det var de hvervede soldater, man så i garnisonsbyerne, og det var de hvervede, der stod for uddannelse af de udskrevne, danske soldater. I anden halvdel af 1700-tallet var hele Danmarks befolkningstal (her er indregnet Slesvig og Holsten, men ikke Norge) på ca. 840.000 mennesker. Heraf var der godt 21.000 hvervede soldater.

De udskrevne danske bønderkarle var kun på 17.000 mand. Sidstnævnte blev indkaldt til nogle få ugers øvelser om året, men blev ellers hjemme og passede deres arbejde på godserne - bortset fra den i historiebøgerne meget omtalte eksercits om søndagen efter kirketid. Kommandosproget i hæren var tysk.

Hovedparten af Københavns garnison var indkvarteret i Kastellet - en fæstning i fæstningen. På dette tidspunkt var soldaterne ellers normalt indkvarteret privat hos garnisonsbyernes borgere. I Kastellet levede man et liv afsondret fra det øvrige samfund. Hæren var en slags stat i staten. Den havde sin egen straffelovgivning, sine egne skoler, egen kirkegang, eget pensions- og forsørgelsesvæsen. Den var selvforsynende med våben, udrustning og uniformer. Ved de militære industrier beskæftigedes både soldaterne, deres koner og børn. Regimentschefen var den lokale patriark, der overvågede sine børn. Hele Det Oldenburgske hvervede Regiment med sine knap 900 mand var indkvarteret i Kastellet i 1763-64.

Livet var hårdt for den menige, hvervede soldat, som det i øvrigt var for alle småkårsfolk på dette tidspunkt. Soldaten var dog ikke på samfundets allernederste bund, fordi han var sikret tag over hovedet, et sted at sove og noget at spise. Fysisk afstraffelse hørte til dagens orden. Men de hårde straffe skal ses med baggrund i et samfund, hvor prygl var en del af hverdagen - børn blev opdraget med prygl, mesteren gav læredrengen prygl osv. osv.

Venlig hilsen Vibeke Enevoldsen
museumsinspektør.

Se beskrivelsen af undervisningsforløbene hos Tøjhusmuseets Skoletjeneste på vor hjemmeside:

www.thm.dk Her kan du også finde Danmarkshistorien som tegneserie samt vore midlertidige undervisningsforløb til vore særudstillinger.

Feber

Fra sit vindue kunne Hans se over til den anden side af Strandgade. Her lå Asiatisk Kompagnis kontorer og pakhuse. Her lå handelsskibene ved kajen. Skibe fra Kina. Skibe fra De Vestindiske Øer. Skibe fra Amerika. Tønder og paller blev trillet og båret i land.

Hans drak te, mens han sad og betragtede livet ovre hos Asiatisk Kompagni. Hans' far, købmand Johannes Hanssøn Søeberg, havde købt teen hjem fra Kina. Den kop, Hans drak af, var også fra Kina. Han brød sig ikke særligt meget om hverken teen eller den fine tekop. Det var hans mor, der absolut ville have, at han skulle vænne sig til at drikke te og lære at drikke den af de skrøbelige kopper fra Kina. Når Hans slet ikke kunne eller ville gøre, som hans mor krævede, så hun fortvivlet ud og sagde:

”Hvordan skal der nogen sinde blive en *vrai chevallier*¹ ud af den dreng?”

For Hans' far var det ikke så vigtigt, om Hans kunne danse smukt og gøre smigrende komplimenter på elegant fransk. For købmand Søeberg var det vigtigt, at hans søn var god til at regne og kunne skrive fejlfrit tysk og fransk. Hans skulle også med stor sikkerhed kunne omregne udenlandske mål til danske.

For Hans selv var menneskets krop mere spændende. Hans ville hellere studere medicin, end handel. Kroppen var en fantastisk maskine, syntes han. Hans store ønske var at overvære en dissektion². Han ville selv se, hvordan et menneske så ud indeni. Hans spekulerede på, om han måske kunne overtale sin huslærer, magister Pontoppidan, til endnu engang at tage på studiebesøg på Frederiks Hospital. Her arbejdede lægerne med alle slags sygdomme. De prøvede at helbrede folk ved at give dem piller eller miksturer. Det hjalp – nogle gange.

På Frederiks Hospital var Hans blevet gode venner med doktor Wasserfall. Han store interesse var smitsomme sygdomme. Doktor Wasserfall prøvede at finde ud af, hvorfor og hvordan en dødbringende smitsom sygdom bredte sig og slog tusindvis af mennesker ihjel på kort tid. ”Smitten ligger i luften,” sagde doktor Wasserfall altid.

Det bankede på døren. En dreng trådte ind.

”Jeg skulle sige fra din far, at du skal følge med mig ned på et af skibene,” sagde drengen, som var på alder med Hans.

”Godt, Claus,” sagde Hans. ”Jeg er straks færdig.”

¹ *Vrai chevallier* = rigtig ridder eller rigtig gentleman.

Claus arbejdede på købmandsgårdens store kontor. Han bragte breve rundt i byen og slæbte de store regnskabsbøger op og ned af hylderne. Claus boede også i købmandsgården. Det havde han gjort, siden hans forældre begge døde af kopper, en af de farlige smitsomme sygdomme. Købmand Sæberg havde optaget Claus i sin husstand – næsten som en søn.

”Sagde min far, hvad jeg skulle nede på skibet,” spurgte Hans.

”Ja, du skal tale med superkargoen³. Han blev syg ude i Kina. Han er alt for svag til at komme i land selv,” sagde Claus.

Hans blev straks nysgerrig. Måske ville den syge fortælle lidt om, hvordan han var blevet syg, og hvad han havde gjort for at blive rask igen.

Claus så på Hans. Han kunne godt se, at Hans’ nysgerrighed var vakt.

”Hans, jeg ved godt, hvad du tænker. Men vi skal *ikke* tale med ham om hans sygdom. Han skal aflægge regnskab til din far, og det er det, du skal tale med ham om,” sagde Claus.

Claus forstod ikke rigtig Hans’ interesse for sygdom. Selv var Claus ikke særlig glad for at skulle tale med den syge mand, måske smittede han. Måske var han allerede død. Folk, der kom hjem fra rejser til de varme lande, var næsten altid syge.

”Bare rolig, Claus. Min far skal nok få sit regnskab,” sagde Hans.

Inden de gik, tog Hans to lommestørklæder.

”Hvad skal du med dem?” spurgte Claus undrende.

”Vent og se,” svarede Hans.

Ved kajen lå fregatten *Dronning Juliane Marie*. Den var lige vendt tilbage fra Kina. Nede i sin kahyt lå den syge og afkræftede superkargo, Cornelius Ernst.

Hans og Claus standsede uden for kabytten. Claus var ikke glad for at skulle gå ind.

”Bind det her lommestørklæde for næsen og munden, inden du går ind,” sagde Hans og rakte Claus et af de lommestørklæder, han havde haft med hjemmefra.

² *Dissektion* = at skære i et lig for at undersøge organerne.

³ *Superkargo* = den mand i et handelskompagni, der på kompagniets vegne køber og sælger varer i fremmede lande.

”Det er luften. Den kan være farlig. Det siger doktor Wasserfall,” sagde Hans advarende og bandt sit lømmetørklæde godt fast om ansigtet.

Da døren ind til kahytten blev åbnet, slog en fæl lugt de to drenge i møde. Hans gik straks hen til kahyttens lille vindue og åbnede det.

Den syge Cornelius Ernst prøvede at rejse sig op i køjen for at se, hvad der skete. Han blev rigtig forskrækket, da han så de to drenge med lømmetørklæder for ansigterne.

”Hvad vil I?” lød det svagt fra den syge.

”Vi er kommet for at hjælpe Jer,” svarede Hans. Han ville gerne berolige Cornelius.

”Claus, du må hente doktor Wasserfall. Jeg bliver her,” sagde Hans i en myndig tone. Han prøvede at lyde voksen og fornuftig.

”Hans, jeg er sikker på, at din far bliver vred. Det her skal vi to slet ikke blande os i,” sagde Claus nervøst.

”Jeg skal nok tage balladen med min far – og min mor. Bare hent doktor Wasserfall,” lød det irriteret fra Hans.

Mens Claus hentede doktor Wasserfall, hjalp Hans hr. Ernst hen foran vinduet, så han kunne få frisk luft.

”Er I rask nok til at tale lidt med mig?” spurgte Hans forsigtigt.

”Jo, det går. Jeg er bare svag efter det sidste anfald,” sagde Cornelius og så lidt undrende på Hans.

”I er vist købmand Søbørgers søn, ikke sandt?” fortsatte Cornelius.

”Jo, jeg er Hans Johannessøn Søbørg. Jeg er egentlig talt kommet for at høre Jer aflægge regnskab til min far. Men I ser jo forfærdelig syg ud, så jeg har bedt Claus hente doktor Wasserfall. Han er den dygtigste doktor i København,” forklarede Hans.

”Mit navn er Cornelius Ernst. Vi er lige vendt hjem fra Kina, som I sikkert ved. I lasten har vi et helt spisestel, som Jeres søster skal have i bryllupsgave. Jeg havde glædet mig til selv at overrække hende det, men så fik jeg et anfald i nat. Det er pænt af Jer at hente en doktor,” sagde Cornelius.

”Hvad er det for anfald I får?” spurgte Hans interesseret.

”Jeg får kramper. Jeg bliver frygtelig tørstig. Først ryster jeg af kulde, så sveder jeg forfærdeligt. Lige nu har jeg hovedpine og ondt i hele kroppen,” sagde Cornelius træt.

”Skal jeg bede vores kok bringe Jer noget at spise,” spurgte Hans bekymret.

”Nej, tak. Det er pænt af Jer at tænke på mig. Men jeg har ingen appetit. Vi må hellere tale om regnskabet. Jeg ved, at Jeres far forventer, at I gør, hvad han beder Jer om,” sagde Cornelius alvorligt.

Hans satte sig ved skrivebordet i kahytten og tog den medbragte regnskabsbog frem. Cornelius begyndte af diktere.

Noget senere kom Claus tilbage med doktor Wasserfall.

Doktoren og superkargoen hilste høfligt på hinanden.

”Hans, I skriver ned, hvad jeg spørger hr. Ernst om, og hvad han svarer,” befalede doktor Wasserfall.

”Claus, hent rent tøj og nyt sengelinned til hr. Ernst. Hans eget tøj og linned skal brændes,” fortsatte doktoren.

”Hvordan er Jeres urin,” begyndte doktor Wasserfall.

”Den er sort,” svarede Cornelius.

Efter en lang samtale endte doktor Wasserfall med at sige:

”Jeg tror ikke, at Jeres sygdom smitter. Ingen om bord er døde af feber, efter skibet forlod kinesisk farvand. Jeg vil først og fremmest anbefale en åreladning⁴.”

”Hent en bartskærer⁵,” sagde doktor Wasserfall til Claus, der netop var vendt tilbage med rent tøj og frisk linned.

”Hans, vi to går hen til min gode ven apoteker Jeronimus. Han kan fremstille den rette mikstur,” fortsatte doktoren.

Hos apoteker Jeronimus hørte Hans opmærksomt efter, mens doktoren og apotekeren talte om sygdom og medicin. Han fik megen ros af doktor Wasserfall for den præcise optegnelse af samtalen med den syge Cornelius. Doktoren vidste godt, at Hans’ store ønske var at studere medicin.

”Kinabark, min gode Wasserfall. Det er dét, der skal til. Jeg kan lave en glimrende mikstur,” sagde Jeronimus med stor overbevisning i stemmen. ”Jeg har lige fået en sending fra Spanien. Dyre varer, må jeg dog sige.”

”Hans,” sagde doktor Wasserfall. ”Jeg tror hellere, at vi må tale med Jeres far. Den unge Cornelius Ernst har sikkert ikke råd til denne mikstur⁶.”

⁴ *Åreladning* = en blodåre åbnes i kort tid, så en vis mængde blod kan løbe ud. Lægerne mente, at åreladning var godt mod feber. Feber blev regnet for et tegn på, at man havde for meget blod i kroppen.

⁵ *Bartskærer* = barbér, der bl.a. foretog åreladninger.

⁶ *Mikstur* = blanding.

Det var sent på eftermiddagen, da doktor Wasserfall gjorde sin entré på købmand Søbergs kontor.

”Hvad har I på hjertet, Wasserfall?” spurgte købmanden interesseret.

”Der er to sager, som jeg ønsker at drøfte med Jer. Den ene angår Jeres forretning. Den anden angår Jeres søn, Hans. Da begge er private sager, vil jeg blot udtrykke min mening, det er naturligvis Jeres sag at træffe en afgørelse,” sagde doktor Wasserfall.

”Det er sandt,” svarede Søberg.

Det blev til en lang samtale mellem de to mænd. Doktor Wasserfall fik ingen problemer med at overtale købmand Søberg til at betale for den nødvendige mikstur til den febersyge Cornelius Ernst. Det var straks sværere at få købmand Søbergs tilladelse til at lade Hans studere medicin.

”Som doktor her i byen kan jeg tydeligt se, at folk er meget interesserede i deres helbred. Der vil kunne tjenes store penge på at købe lægemidler i fremmede lande og sælge dem videre. Mine kolleger i Hamborg og Paris siger det samme,” sagde doktor Wasserfall.

”Min hustru taler næsten aldrig om andet end pulver, piller og miksturer,” sagde købmand Søberg.

”Men hvad er det egentlig, I vil sige mig?” spurgte han undrende.

”Jo, Søberg. Det forholder sig sådan, at hvis man skal være sikker på, at de lægemidler man køber er gode og ikke humbug, så må man være ekspert. Hvad om I lod Hans studere medicin? Han ville kunne være Jer en uvurderlig hjælp,” fastslog doktor Wasserfall.

Købmand Søberg så på doktor Wasserfall.

”I forstår Jer ikke kun godt på medicin, Wasserfall. I forstår Jer også særdeles godt på mennesker – og på forretning,” sagde Søberg med et smil.

”Jeg beder Hans komme her ind, så vi alle tre kan tale om fremtiden,” sagde købmand Søberg.

Altalen blev, at Hans skulle læse medicin med doktor Wasserfall. Og den næste sommer kunne Hans og doktor Wasserfall gå ombord på *Dronning Juliane Marie*. Kursen blev sat mod fremmede havne i Europa, Afrika og Asien.

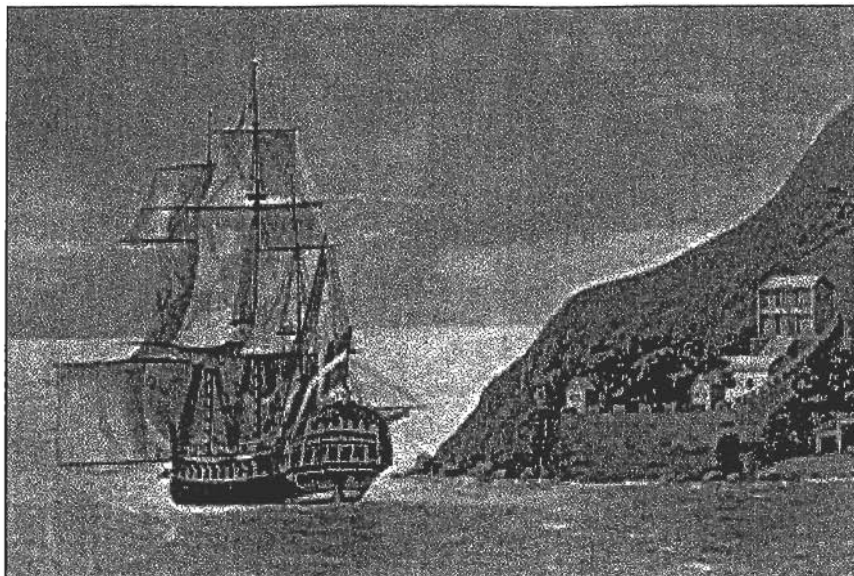
Opgaveark

Feber

Hans er barn i en velhavende familie.

- 1) Hvad ønsker moderen for Hans?
- 2) Hvad ønsker faderen for Hans?
- 3) Hvad ønsker Hans selv?
- 4) Hvordan foregår Hans' skolegang?
- 5) Hvor er den syge?
- 6) Hvor kommer den syge fra?
- 7) Hvad gør Hans og Claus, inden de går ind i kahytten?
- 8) Hvad gør Hans, da han ser den syge?
- 9) Hvad gør doktor Wasserfall, da han kommer til den syge?
- 10) Doktor Wasserfall går til købmand Sæbergs kontor. Der er to ting, han vil tale med købmanden om, hvilke?
- 11) Hvorledes ender historien?

Faktaark

Dansk handelsskib ved indsejlingen til Canton i Kina

Handel

I 1700-tallet sendte store danske handelskompagnier skibe ud til Afrika, Asien og Amerika. Her købte man silke, krydderier, elfenben, te, kaffe og porcelæn. Varerne blev solgt videre hjemme i Europa. De danske handelsfolk tjente store formuer. På Christianshavn og i Toldbodgade ligger de gamle handelskompagniers pakhuse den dag i dag.

Sundhed og sygdom

I 1700-tallet så lægerne på sygdom på en anden måde end i dag. Man mente, at en person blev syg, fordi der ikke var balance mellem væskeerne i kroppen. Havde man feber var det, fordi man havde for meget blod i kroppen. Den unge Cornelius Ernst i **Feber** lider af malaria. Man bliver smittet med malaria, når man bliver stukket af en bestemt myg, der lever i meget sumpede egne.

Når almindelige mennesker blev syge, gik de ikke til lægen. Det var for dyrt. De gik direkte til apotekeren eller bartskeereren. Apotekeren lavede salver, miksturer og piller. Bartskeereren kunne fjerne bylder, amputere en dårlig tå eller foretage en åreladning.

Undskyld, kære Moltke

Stakken af papirer syntes meget høj. Kongen satte sig til rette ved skrivebordet. To nye penne lå klar ved skrivetøjet, der var fyldt op med blæk og nyt sand. Kongen tog det første brev i stakken. Læste lidt af det og lagde det så fra sig.

”Mon ikke jeg skulle have lidt at spise først?” tænkte han. ”Bring mig en skål frugt, nogle kager og en flaske vin,” bød han den ene af de to pager¹ ved døren.

Mens kongen ventede på forfriskningen, kiggede han lidt i en bog fra reolen.

Efter at have sat en skål kirsebær, et fad kager og en halv flaske vin til livs, gik kongen i gang med at læse det første brev fra stakken igen. Brevet handlede om Danmarks økonomi. Da kongen havde læst halvdelen af brevet, gav han op.

”Måske er det bedre at bede Moltke læse brevet og skrive et svar,” tænkte kongen for sig selv.

Han drak resten af vinen, mens han bladrede stakken på skrivebordet igennem. Han var på jagt efter noget, der kunne interessere ham. Men vinen og varmen fra kaminen gjorde ham sløv.

”Det er nok bedre, at jeg lægger mig lidt, inden jeg rigtig går til arbejdet,” sagde kongen til sig selv og lagde sig på sofaen.

Han faldt hurtigt i søvn.

En langvarig banken på døren vækkede kongen. Han satte sig op i sofaen – tung i hovedet og med ondt i nakken. Han havde sovet hårdt.

”Kom ind!”

Overhofmesteren, grev Moltke, kom ind. Han var høj, mager og rødhåret. Folk sagde, at han lignede en stok forneden og en ræv foroven.

”Er Deres Majestæt klar til mødet?” spurgte han.

”Hva’ for et møde?” svarede kongen tvært.

Han blev irriteret på Moltke for han gad ikke gå til møder. Man snakkede for meget på møderne, og han skulle bestemme så mange ting.

”Vil det behage Deres Majestæt at indstille godsejer Christen Lintrup til optagelse i den adelige stand?” ”Hvor skal midlerne til driften af Frederiks Hospital komme fra?”

Kongens hovedpine blev værre.

”Og endnu en vigtig ting, Deres Majestæt: Der skal holdes møde om uddeling af pengegaver fra partikulærkassen². Har Deres Majestæt måske selv et par forslag til personer, der skal modtage en gave...” nåede Moltke at sige, inden kongen afbrød ham:

¹ Page = en ung tjener ved et hof.

² Partikulærkassen = kongens egne penge.

”Det er majestætsfornærmelse, Moltke! De har ingen respekt for mit skrøbelige helbred,” snerrede han, rejste sig og kastede det halvt fyldte vin glas efter Moltke.

Glasset ramte Moltkes knæ uden at skade ham. En stor rød vinplet bredte sin ned ad Moltkes fine hvide silkestrømper. Han lod som ingenting. Han havde prøvet det, der var værre.

Moltke trak vejret dybt: ”Deres Majestæt, i Deres stilling går pligten forud for helbredet.”

”Er De ude på at slå mig ihjel?” var kongens fornærmede svar. ”Jeg har givet Dem ansvar. De er her for at lette mit liv, ikke for at plage livet af mig!”

Kongen satte sig forpustet ned på sofaen.

”Gå, Moltke. Gå. Inden jeg tager Deres stilling fra Dem og gør Dem til degn i Thorshavn!”

Kongen sparkede ud efter Moltke. Skoen røg af foden og ramte Moltkes ene fod. Moltke forsvandt ud af døren uden at et ord.

Da Moltke var gået, prøvede kongen at falde i søvn igen. Det lykkedes ikke.

”Pligten, pligten!” rungede det inde i hans hoved.

Kongen var skuffet over, at Moltke ikke tog mere hensyn. Det var hans hellige pligt at regere landet personligt. Det følte han bare ikke, at han kunne. Den dårlige samvittighed gnavede et stort hul i hans mave.

For at trøste og opmuntre sig selv gik kongen ned i slottets vinkælder. Her fandt han pagen Gotfred. Gotfred lå og sov på en stabel puder. Kongen kendte udmærket Gotfred. Han forstod altid at gøre sig livet behageligt og sorgløst. Han var en mester i at få bekymringer og dårlig samvittighed til at forsvinde – for en tid i hvert fald.

”Gotfred, din dovne hund. Kom på benene i en fart!” sagde kongen og puffede til ham med den ene fod. Søvntrukken trillede Gotfred ned fra sine puder.

”Hva’ sker der?” sagde Gotfred med hæs stemme.

”Vågn op! Din konge har brug for dig!” råbte kongen ind i øret på Gotfred, der satte sig forskrækket op.

Da han så, at det var kongen, flækkede hans ansigt i et grin. Han sprang op, bukkede dybt og sagde:

”Det er en ære for min ringe person at måtte befinde sig i den høje majestæts nærvær.”

”Vær ikke så underdanig³, Gotfred. Du mener det jo ikke,” sagde kongen.

Gotfred så skælmisk op på kongen og sagde: ”Som Deres Majestæt ønsker.”

Han skulle lige til at bukke igen, men slog i stedet en arm om kongens skulder.

³ *Underdanig* = at vise overdrevet respekt.

”Vi trænger vist til at komme ud og se nogle nye ansigter. De skal være sammen med nogle rigtige mennesker – ikke alle de kedelig parykpersoner, som færdes her på slottet,” sagde Gotfred og slog kongen kammeratligt på skulderen.

”Jeg kender en pige i Magstræde. Hun er helt frisk, lige kommet ind fra landet. Ballerup, tror jeg,” sagde Gotfred med et smørret grin. ”Hæh, hæh! Vi to skal vise hende København, kongens København,” fortsatte han.

Kongen grinede. Det var lige, hvad han trængte til.

Det var blevet mørkt udenfor. Det regnede. Gotfred havde fundet en kappe til kongen. Den tog han over sit fine tøj. Kongens tøj blev ikke ved med at være lige fint. I en af de smalle gader, hvor bro-lægningen var mangelfuld og skidtet flød, faldt kongen. Han kunne ikke se, hvor snavset han var blevet. Til gengæld kunne han lugte skidtet. For ikke at komme til at kaste op, holdt han sit parfumerede lommetørklæde for næsen. Det var næsten umuligt at se noget i gaden.

”Jeg burde kræve af politimesteren, at der blev sat flere gadelygter op, ” tænkte kongen.

Det blev ved tanken.

Pludselig kunne han ikke se Gotfred. Kongen var ved at gå i panik. I det samme kunne han høre en dør gå op. Lyset fra døråbningen faldt ud på gaden, og han fik øje på Gotfred. Han holdt døren for ham.

Inde i en trang forstue sad en mand og en kvinde ved et bord. Der var tændt op i ildstedet og lys på bordet. De to ved bordet så lidt undrende på kongen. Han var ikke helt sikker på, at de genkendte ham. At dømme ud fra deres påklædning var de folk, der havde set bedre tider. Kvindens kjole havde engang været smuk. Det havde hun også. De to fordrev tiden med at spille kort og drikke vin.

”Sid ned og få noget at drikke,” sagde Gotfred til kongen.

Kvinden så direkte på Gotfred med rynket pande, mens hun serverede et glas vin til kongen.

Gotfred smilede frækt til ham og sagde: ”De genkender måske den søde vin. Jeg har tilladt mig at lade mine gode venner her prøvesmage lidt af vinen fra slottets kælder.”

”Den er god med dig, Gotfred,” sagde kongen og tømte glasset. ”Giv mig et glas til af min egen vin, madame” sagde han til kvinden.

”Og hvor er så hende den friske fra Ballerup,” fortsatte han stadig henvendt til kvinden.

Hun forsvandt ind i værelset ved siden af og kom straks efter tilbage med en ung pige ved hånden.

”Hils på herren, Ane,” sagde kvinden og puffede pigen hen mod kongen.

Da pigen prøvede at neje samtidig med, at kvinden puffede til hende, snublede hun og landede lige på skødet af kongen.

”Du er sandelig frisk!” sagde kongen. ”Bliv du bare siddende,” fortsatte han, da Ane prøvede at rejse sig.

Den ene flaske efter den anden blev tømt. Selskabet blev mere og mere muntert. Den eneste, der ikke rigtig drak noget, var Ane. Udadtil lod hun, som om hun morede sig og var fuld. Inderst var hun hele tiden på vagt. Ane var bange for, hvad der ville ske, hvis hun blev fuld.

En efter en faldt de andre omkring bordet i søvn. Af snakken mellem de voksne havde Ane forstået, at den fremmede herre var kongen. Det tvivlede hun noget på, da han slet ikke så ud som forventet. Ane havde kun set et enkelt billede af kongen, og her var han høj og rank. Der var ikke rigtig noget strålende over den person, hun sad på skødet af.

”Det går ikke,” tænkte Ane ved sig selv. ”Hvis denne mand virkelig er kongen, så er han på gale veje. Når de oppe på slottet opdager, at han er væk, så bliver der sikkert en værre ballade. Dét ender med at gå ud over os,” sagde Ane til sig selv. ”Jeg må søge for, at kongen bliver bragt tilbage til slottet”. Desværre kendte hun ingen i byen, der kunne hjælpe hende. Så selv om hun ikke kendte naboen, gik hun derind.

I nabohuset lå Johan og sov. Han var meget utilfreds med at blive vækket. Han var faktisk også ligeglad med, at en eller anden herre, der måske var kongen, skulle slæbes hele vejen op til Christiansborg, bare fordi det kunne ende med ballade. Ballade i Magstræde var Johan så vant til. Men da han så, hvor fast besluttet Ane var på at gennemføre sin skøre idé, gik han med til at hjælpe hende.

”Hun er ikke helt som de andre, hende her Ane,” tænkte Johan ved sig selv.

Da solen stod op, bar Ane og Johan kongen hjem til Christiansborg. Han var kun en lille mand og derfor ikke svær at bære for de to unge. De bar ham i den store kappe.

Kongen vågnede først sent om eftermiddagen. En velkendt smerte bredte sig i kongens hoved, og med det samme fik han dårlig samvittighed.

”Moltke!” var hans første tanke.

Hvad der var hændt i nattens løb, huskede han ikke. Men det, der var blevet sagt mellem ham og Moltke aftenen forinden, huskede han kun alt for godt.

Han havde igen været urimelig. Det var selvfølgelig ikke Moltkes hensigt at plage livet af ham.

Moltke var uundværlig. Havde det ikke været for ham, havde kongen slet ikke fået udrettet noget.

Kongen måtte af med sin dårlige samvittighed. Han orkede bare ikke at give Moltke en undskyldning ansigt til ansigt. Derfor sneg han sig hen på Moltkes arbejdsværelse. Da han havde sikret sig, at Moltke ikke var der, gik han ind. På skrivebordet lå to stakke af papirer – den ene stak var brevene fra kongens skrivebord, og den anden var Moltkes udkast til svar på alle brevene.

”Han forstår i sandhed at lave mit arbejde,” tænkte kongen ved synet.

Han tog nu et stykke papir og skrev: ”Friderich har været her. Gud velsigne min søde, kære Moltke.”

Opgaveark

Undskyld, kære Moltke

- 1) Giv et eksempel på kongens dårlige opførsel.
- 2) Hvorfor opfører kongen sig sådan?
- 3) Kongen har to "venner". Hvem er de? Hvordan synes du, at de er?
- 4) Der nævnes tre ting, der beskriver kongens København. Find disse beskrivelser. Tror du, at de er sande?
- 5) Kongen kommer på besøg i Magstræde, hvor kommer al den dejlige vin fra?
- 6) Hvorledes er den havnet i Magstræde?
- 7) Hvordan kommer kongen hjem?
- 8) Hvordan har han det, da han vågner?
- 9) Hvem er Moltke? Hvad er hans arbejde?
- 10) Hvad synes du: A. Om kongens og B. Om Moltke?
- 11) Er der langt fra Magstræde til Christiansborg?

Faktaark

Frederik den 5., født 1723, konge 1746, død 1766

Kong Frederik den 5.

Kong Frederik den 5. fik som barn og ung ingen ordentlig uddannelse. Han var dårligt forberedt til at være konge. Heldigvis var han omgivet af loyale og ærlige rådgivere. Overhofmesteren, grev Moltke var en af dem. Det var i virkeligheden kongens rådgivere, der styrede landet.

Kongen var ikke nem at omgås. Den ene gang efter den anden måtte han undskylde sin opførsel over for grev Moltke. Kongen skrev små breve, som han lagde på Moltkes skrivebord, når han ønskede at komme på god fod med ham igen. Et sådant brev lød faktisk:

”Friderich har været her. Gud velsigne min søde, kære Moltke.”

Undskyld, kære Moltke

Enevælde

En konge på sin trone med kronen, scepteret og rigsæblet

Enevælde

Indtil 1660 styrede kongen landet sammen med sine adelsmænd. Det var ikke altid lige let at blive enige. I 1660 besluttede kong Frederik den 3., at han ville styre sit land alene. På den måde regerede de efterfølgende konger indtil 1849. Denne periode kaldes for den enevældige periode.

Salving

Efter en konges død, blev der holdt en højtidelig fest for den nye konge. Først skulle han gennem en særlig ceremoni: Salvingen. Denne ceremoni foregik inde i en kirke. Kongen trådte ind i kirken med kongekronen på hovedet. Den var af guld og besat med ædelsten og diamanter. Under salvingen blev der læst op fra Biblen, for at vise, at kongen absolut ikke var et almindeligt menneske. Kongen blev anset for at være en ophøjet, næsten hellig person.

Kronregalierne

Kongekronen, scepteret og rigsæblet er symboler på kongens magt, værdighed og autoritet. Klædt i hermelinskåben og med den funklende krone på hovedet så kongen mere strålende og fornem ud end et almindeligt menneske. Det sås tydeligt, at kongen var hævet over alle sine undersåtter. Regalierne opbevares på Rosenborg slot i København. I slottets riddersal kan du se kongens trone og de tre store søvløver.

Kongerne

Nogle konger var meget dygtige og ledede landet til folkets bedste. Andre konger havde ikke selv gode lederevner. De måtte støtte sig til dygtige og forstandige rådgivere – en af disse møder du i historien "Undskyld, kære Moltke".

TIDSLINIE

1660

Frederik den 3. indfører enevælde.

Frederik den 3. giver ordre til, at der skal bygges et fæstningsanlæg i København.
Den hollandske ingeniør Ruse bygger Kastellet.

1662

1664

Kastellet står færdigt.

Frederik den 5. bliver konge i Danmark.

1711

Der oprettes en skole for soldaterbørn i Kastellet.

1746

1750

Frederik den 5. giver fire fornemme mænd de fire bedste grunde i den nye bydel – Frederiksstaden.
Overhofmester Moltke lægger grundstenen til sit palæ.

1762

Oldenborgske hvervede Regiment flytter ind i Kastellet. Regimentet er på 882 mand.

1763

Zar Peter den 3. af Rusland truer Danmark med krig. Hæren forbereder sig på krig.
Zar Peter bliver fjernet fra magten af sin hustru Katharina. Hun overtager styret og standser forberedelseerne til krigen mod Danmark.

1766

Dansk indføres som kommandosprog i hæren i stedet for tysk.

Frederik den 5. dør. Hans sindssyge søn Christian den 7. arver tronen.

1772

Lov om stop for hvernving af soldater fra fremmede stater. Der indføres værnepligt for danske bønderkarle.

1776

Indfødsret, dvs. statsborgerskab, indføres. Kun personer med indfødsret kan bestride embeder i staten.

1803

1849

Enevælden afskaffes af Frederik den 7.

Almindelig værnepligt indføres for alle danske mænd.

1849

Årene går og der sker mange ting i og uden for Kastellet.

1999

Grevens Bastion og Sjællands Ravelin genopbygges.